

**МІЖМОЎНЫЯ ПРЫКАЗКАВЫЯ АДПАВЕДНІКІ:
ТЭАРЭТЫЧНЫ І ПРЫКЛАДНЫ АСПЕКТЫ ВЫЗНАЧЭННЯ
(на матэрыяле беларускай і нямецкай моў)^{1*}**

Іваноў Яўген Яўгенавіч

кандыдат філалагічных навук, дацэнт,
загадчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі,
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова
(г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь)
e-mail: ivanov_ee@msu.by

Цеплякова Альбіна Дзмітраўна

старшы выкладчык кафедры тэарэтычнай і прыкладной лінгвістыкі,
Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.А. Куляшова
(г. Магілёў, Рэспубліка Беларусь)
e-mail: tepliakova@msu.by

У артыкуле вызначаюцца крытэрыі дыферэнцыяцыі нямецкіх адпаведнікаў і эквівалентаў беларускіх прыказак. Апісваюцца чатыры тыпы міжмоўных адпаведнікаў паводле поўнага частковага супадзення/несупадзення зместу і лексічна-граматычнай арганізацыі нямецкіх і беларускіх прыказак.

Ключавыя словы: нямецкая мова, беларуская мова, прыказка, адпаведнік, эквівалент

^{1*} Даследаванне выканана ў межах НДР “Беларуская фразеалогія, парэміялогія, моўная афарыстыка ў кантэксце еўрапейскіх моў і культур (сінхранічны і дыяхранічны аспекты)” Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў на 2021–2025 гг.

The article considers the criteria for differentiation of German equivalents of Belarusian proverbs, describes four types of interlingual equivalents according to the complete partial coincidence/discrepancy of content and lexical-grammatical organization of German and Belarusian proverbs.

Keywords: German language, Belarusian language, proverb, equivalent, equivalent

Супастаўляльныя даследаванні ўстойлівых адзінак беларускай мовы з'яўляюцца адным з прыярытэтных напрамкаў сучаснага беларускага мовазнаўства ў галіне фразеалогіі і парэміялогіі [7] і на працягу апошніх гадоў распрацоўваюцца мовазнаўцамі МДУ імя А.А. Куляшова [27]. Трэба адзначыць, што асноўнай праблемай супастаўлення ўстойлівых адзінак з'яўляецца акрэсленне прынцыпаў вылучэння міжмоўных адпаведнікаў фразеалагізмаў і прыказак [6], [26].

Звычайна вылучаюцца толькі два тыпы міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў – так званыя “поўныя адпаведнікі” (або “монаэквіваленты” і да т. п.) і “няпоўныя адпаведнікі” (або “аналагі” і да т.п.). Пад першымі звычайна разумеюцца тыя прыказкі, якія супадаюць як паводле зместу, так і па форме (зразумела, калі не зважаць на фанетычныя адрозненні і граматычныя асаблівасці кожнай з моў), напр.: англ. *Appetite comes with (in, while) eating* (або *Appetite comes as you eat*) – бел. *Апетыт прыходзіць у часе яды* – іт. *L'appetito vien mangiando* – ням. *Der Appetit kommt beim (mit dem) Essen* – польск. *Apetyt rośnie w miarę jedzenia* – руск. *Апетит приходит во время еды* – фр. *L'appétit vient en mangeant* і г. д. [параўн. Świerczyński 1998 і інш. [39]. Пад другімі разумеюцца як тыя прыказкі, што супадаюць цалкам паводле зместу, так і тыя, што супадаюць толькі часткова (адрозніваюцца сэнсавымі адцненнямі, вобразнай структурай, сітуацыяй ужывання і інш.) незалежна ад магчымых супадзенняў або несупадзенняў іх лексічна-граматычнай структуры.

Трэба адзначыць, што такая агульная і таму мала рэпрэзентацыйная дыферэнцыяцыя прымяняецца ў двухмоўнай парэміяграфіі непаслядоўна [8], [32], у тым ліку і пры параўнанні прыказак нямецкай і іншых моў [4], [28], [31], [36], [41], [42], а ў існуючых беларуска-іншамоўных даведніках прыказак не выкарыстоўвалася [35], [38]. Заслугоўвае ўвагі прапанаванае ў апошнім руска-нямецка-польскім слоўніку прыказак [40] размежаванне міжмоўных прыказкавых эквівалентаў на “гоеснасці”, “эквіваленты з блізкім вобразам” і “эквіваленты з не блізкім вобразам”. Аднак такая дыферэнцыяцыя відавочна змяшчае акцэнт на вобразную структуру прыказак, а не на іх сэнсавыя і структурныя адрозненні.

У сувязі з гэтым бачыцца апраўданым дыферэнцаваны падыход да вызначэння міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў на падставе раней распра-

паванай класіфікацыі міжмоўных адрозненняў і супадзенняў зместавага (семантычнага) і фармальнага (лексічна-граматычнага) планаў прыказак (на матэрыяле розных пар моў – беларускай, рускай, польскай, англійскай, нямецкай) [11], [13], [16], [17], [18], [20], [22], [23], [24], [29], [30], [37]. Дыферэнцаваны падыход да апісання міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў патрабуе адпаведнай сістэмы іх лексікаграфічнага апісання [3], [5], [9], [10], [12], [14], [19], [25], рэалізаванай у шэрагу двухмоўных прыказкавых слоўнікаў розных моў [1], [2], [15], [33], [34].

Адлюстраванню ў двухмоўным слоўніку прыказак падлягае, чатыры тыпы міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў, якія маюць найбольшую лінгвістычную значнасць. Трэба заўважыць, што адзін тып міжмоўных адпаведнікаў (прыказкі, якія супадаюць цалкам як паводле значэння, так і па лексічна-граматычнай структуры) рэгулярна сустракаецца пры параўнанні блізкароднасных моў, дзякуючы блізкасці іх граматычных сістэм, рэдка пры супастаўленні роднасных моў (у адносінах перш за ўсё да інтэрнацыянальных прыказак [21]) і ніколі пры параўнанні няроднасных моў.

Размяшчаць прыказкавыя адпаведнікі ў правай частцы слоўнікавага артыкула найбольш мэтазгодна паводле памяншэння ступені іх супадзення ў зместавым (семантычным) і фармальным (лексічна-граматычным) планах з загалюкавай адзінкай (прыказкай) і, адпаведна, павелічэння ступені разыходжання. Так, беларускай прыказцы *Што <ні> край, то <і, свой> абыхай (звычай)* адпавядаюць у нямецкай мове: 1) прыказкі, якія супадаюць цалкам як паводле значэння, так і па лексічна-граматычнай структуры (3 тып) – няма; 2) прыказкі, якія супадаюць цалкам паводле значэння і толькі часткова па лексічна-граматычнай структуры (2 тып) – *Jedes Land hat seinen Tand*; 3) прыказкі, якія супадаюць цалкам паводле значэння і не супадаюць па лексічна-граматычнай структуры (1 тып) – *Andere Länder, andere Sitten* або *Jedes Volk hat seine Lieder*; 4) прыказкі, якія супадаюць толькі часткова паводле значэння і не супадаюць па лексічна-граматычнай структуры (4 тып) – *Andere Städtchen, andere Mädchen* і да т. п.

Вызначаныя групы прыказкавых адзінак не аднолькавыя ў якасных і ў колькасных адносінах, таму іх размежаванне ў двухмоўным слоўніку патрабуе пэўнага графічнага афармлення. У парэміяграфічнай практыцы звычайна тыя адзінкі, што змяшчаюцца ў правай частцы слоўнікавага артыкула або не дыферэнцуюцца (падаюцца спісам), або размяжоўваюцца, як ужо згадвалася, паводле разнастайных крытэрыяў на два-тры тыпы міжмоўных адпаведнікаў. Для абазначэння розных тыпаў адпаведнікаў выкарыстоўваюцца пэўныя параграфемы. У якасці апошніх найчасцей выступаюць адвольныя сімвалы (напр.: □, ◇, ○ і да т.п.) або знакі матэма-

тычнай логікі (напр.: =, ≈, ≅, ≠ і інш.) лінгвістычнае (лексікаграфічнае) значэнне якіх не кадыфікавана (у розных даведніках яны могуць азначаць неаднолькавыя разнавіднасці міжмоўных парэміялагічных адпаведнікаў) [35], [40], [41].

Найлепшым параграфемным сродкам абазначэння тыпаў міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў можна лічыць знакі матэматычнай логікі, таму што яны ў адрозненне ад адвольных сімвалаў, а таксама выкарыстання графічных параметраў тэксту (розных келлей, шрыфтоў, фарматаў абзаца і да т. п.), дазваляюць не толькі размежаваць пэўныя тыпы прыказкавых адпаведнікаў і размясціць іх у адпаведным парадку, але і рэпрэзентаваць значнасць і своеасабіласць розных тыпаў міжмоўных супадзенняў і разыходжанняў прыказак. Для гэтага неабходна вызначыць, па-першае, наменклатуру лагічна-матэматычных сімвалаў, якія ў прынцыпе могуць выкарыстоўвацца ў двухмоўнай парэміяграфіі, а па-другое, іх уласна лінгвістычны сэнс.

Акрамя знакаў =, ≈, ≅, ≠ у логіцы для выражэння значэнняў раўназначнасці, раўнасільнасці, эквівалентнасці выкарыстоўваюцца сімвалы ≡, ≈, ~, ↔, ⇔, ← →, ⊃ і інш. Найчасцей ужываюцца з іх сімвалы =, ≅, ~, ≈, якія мэтазгодна выбраць у якасці лексікаграфічных параграфем для абазначэння чатырох найбольш значных тыпаў міжмоўных адпаведнікаў прыказак (тыпаў 1–4, паводле прынятай класіфікацыі). Трэба заўважыць, што выкарыстанне гэтых знакаў як у логіцы, так і ў матэматыцы не з'яўляецца жорстка стандартызаваным. Яны не толькі могуць быць сінанімічнымі (напр., значэнне 'раўназначнасць' могуць маюць сімвалы =, ↔, ≈ і ⇔, а значэнне 'эквівалентнасць' – сімвалы ⊃, ~, ← →, ≡ і ≅), але і ўвогуле не абазначаць раўназначнасць, раўнасільнасць ці эквівалентнасць (напр., знак ~ можа мець значэнне адмаўлення, а знак ↔ значэнне следвання). Выбар менавіта згаданых чатырох сімвалаў (=, ≅, ~, ≈) абумоўлены тым, што іх ужыванне ў лінгвістычным сэнсе матывавана адпаведным значэннем гэтых знакаў у логіцы і/або ў матэматыцы.

Так, знак = варта выкарыстоўваць для маркіравання тых адзінак, якія супадаюць цалкам як паводле свайго значэння, так і па лексічна-граматычнай структуры, таму што ў логіцы (і ў матэматыцы) ён традыцыйна і найбольш шырока прымяняецца для выражэння значэння 'абсалютная раўназначнасць'.

Сімвалам ≈ мэтазгодна абазначыць тыя адзінкі, якія супадаюць толькі часткова паводле значэння і не супадаюць па лексічна-граматычнай структуры, што абумоўлена яго выкарыстаннем у матэматыцы ў значэнні 'прыблізная раўназначнасць' (хоць, трэба адзначыць, у логіцы ён вельмі часта ўжываецца як сінонім-дублет знака = у значэнні 'раўназначна').

Знакі \cong і \sim можна выкарыстаць для абазначэння адзінак, якія супадаюць цалкам паводле значэння і толькі часткова па лексічна-граматычнай структуры, або, адпаведна, адзінак, якія супадаюць цалкам паводле значэння і не супадаюць па лексічна-граматычнай структуры, што абумоўлена агульнапрынятымі значэннямі гэтых сімвалаў у матэматычнай логіцы (\cong ‘моцная эквівалентнасць’ і \sim ‘звычайная эквівалентнасць’).

Такім чынам, выкарыстанне лагічна-матэматычных сімвалаў у якасці параграфемных сродкаў дыферэнцыяцыі тыпаў міжмоўных прыказкавых супадзенняў і разыходжанняў можна лічыць цалкам абгрунтаваным з агульнанавуковага пункту гледжання і рэпрэзентацыйным у лінгвістычным сэнсе.

Правая частка слоўнікавага артыкула, паводле вызначанага парадку размяшчэння іншамоўных прыказкавых адпаведнікаў (памяншэння ступені супадзення іх значэння і лексічна-граматычнай структуры і, адпаведна, павелічэння ступені разыходжання) і сродкаў іх параграфемнага абазначэння, павінна выглядаць наступным чынам: *Адна ластаўка вясны не робіць* = *Eine Schwalbe macht noch keinen Frühling*; \cong *Eine Schwalbe macht noch keinen Sommer*; *Ein Mann macht keinen Tanz, eine Blume – keinen Kranz*; \sim *Ein Mädchen macht keinen Tanz*; \sim *Eine Schwalbe macht noch keinen Flug*; \sim *Ein Finger macht keine Hand, ein Balken noch keine Wand, ein Schwalblein keinen Sommer*; \sim *Eine Krähe macht keinen Winter*; » *Von einem Streiche fällt keine Eiche*.

Такім чынам, слоўніковы артыкул у беларуска-нямецкім даведніку прыказак можа мець наступны выгляд.

ЯБЛЫК АД ЯБЛЫНІ НЕДАЛЁКА ПАДАЕ (коціцца) *або* ЯБЛЫК АД ЯБЛЫНІ ДАЛЁКА НЕ АДКОЦЦА (не коціцца). *Сін.*: Ад крывога дрэва не бывае прамога ценю; Вецвейка ад дрэва недалёка адскочыла; Калі бацька рыбак, то і сын глядзіць на ваду; Які куст, такі і адростак; Якое дрэва, такі <і> клін, які бацька, такі <і> сын; Якое карэнне, такое і насенне. \cong *Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm*. \sim *Wie die Blume, so der Duft*. \sim *Wie der Baum, so die Frucht*. \sim *Wie die Eltern, so die Kinder*. \sim *Wie die Frau so die Dun, wie der Baum, so die Bim*. \approx *Wie die Alten sungen, so zwitschern die Jungen*. \approx *Wie die Blüte, so die Frucht*. \approx *Wie die Hühner gackern, so die Küchlein*. \approx *Wie die Quelle, so das Wasser*.

Вызначаныя тыпы міжмоўных прыказкавых адпаведнікаў, а таксама акрэсленыя іх абазначэнні можна выкарыстоўваць не ў дачыненні да розных пар моў як у тэарэтычным плане (пры супастаўляльным апісанні), так і ў прыкладным аспекце (пры ўкладанні перакладных слоўнікаў).

Спіс літаратуры

1. Англа-беларускі парэміялагічны слоўнік = English-Belarusian Paremiological Dictionary / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2009. – 240 с.

2. Беларуская-нямецкі парэміялагічны слоўнік = Belarussisches-Deutsch paremiologisches Wörterbuch / Я. Я. Іваноў, Н. К. Раманова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2006. – 108 с.

3. Вальтер, Х. Беларусские пословицы в контексте европейской паремологии (о русско-немецко-белорусском словаре пословиц с иноязычными параллелями) / Х. Вальтер, Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко // Актуальные проблемы филологии и методики преподавания филологических дисциплин : сб. науч. арт. / под ред. А. М. Макаревича. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2015. – С. 209–214.

4. Граф, А. Е. Словарь немецких и русских пословиц и поговорок / А. Е. Граф. – СПб. : Лань, 1997. – 288 с.

5. Даниленко, С. И. Принципы сопоставительного описания паремий в русско-белорусском словаре пословиц и поговорок / С. И. Даниленко, Е. Е. Иванов, С. Ф. Иванова // Frazeografia słowiańska : teoria i praktyka, tradycje, terażniejszość, przyszłość : Międzynar. conf. nauk., 6–8 września 2000 r. / pod red. M. Bałowskiego, W. Chlebdy. – Opole, 2000. – S. 50–51.

6. Зверева, Ю. С. Сравнительная типология фразеологии английского и белорусского языков (актуальность, методология, перспективы исследования) / Ю. С. Зверева, Е. Е. Иванов, А. Н. Шестернева // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015 : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – С. 164–168.

7. Иванов, Е. Е. Белорусская паремология и афористика в общеевропейском контексте (актуальные проблемы изучения) / Е. Е. Иванов // XV Міжнародны з'езд славістаў = XV Международный съезд славистов = XV International Congress of Slavists, Мінск, Беларусь, 20–27 жніўня 2013 г. : у 2 т. – Т. 1. – Мінск : Беларуская навука, 2013. – С. 322–323.

8. Иванов, Е. Е. Из истории польско-русской лексикографии / Е. Е. Иванов // Славяноведение. – 2018. – № 3. – С. 106–110

9. Иванов, Е. Е. Критерии систематизации афористического материала как объекта лексикографического описания / Е. Е. Иванов // Проблемы истории, филологии, культуры = Journal of Historical, Philological and Cultural Studies. – 2009. – № 2(24). – С. 88–91.

10. Иванов, Е. Е. Принципы создания русско-белорусского словаря языковых афоризмов / Е. Е. Иванов, С. Ф. Иванова // Теория и практика русистики в мировом контексте : Междунар. конф., посвящ. 30-летию МАПРЯЛ, 28–31 октября 1997 г. : тез. докл. / редкол.: В. М. Шаكلة (отв. ред.) [и др.]. – М. : РУДН, 1997. – С. 383.

11. Иванов, Е. Е. Принципы сопоставительного описания афористической паремологии белорусского и русского языков / Е. Е. Иванов // Użsienio kalbos mokymo / mokymosi paradigmoje = Teaching / Learning Paradigm of Foreign Languages / red. J. Korsakas. – Šiaulių, 2002. – P. 155–160.

12. Иванов, Е. Е. Принципы сопоставительного описания пословиц в русско-белорусском словаре / Е. Е. Иванов // Славянская фразеология в ареальном, историческом и этнокультурном аспектах / ред. В. И. Коваль. – Гомель : ГГУ, 2005. – С. 23–27.

13. Иванов, Е. Е. Различия в семантике и структуре белорусских и английских пословиц / Е. Е. Иванов, Ю. А. Петрушевская // Актуальные проблемы преподавания иностранных языков в высшей школе Республики Беларусь : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2011. – С. 213–215.

14. Иванов, Е. Е. Русско-белорусский паремиологический словарь (источники, принципы составления, структура) / Е. Е. Иванов // Восточные славяне: историческая и духовная общность : материалы Междунар. науч.-практ. конф., 15–16 апреля 2008 г. / ред. В. И. Коваль. – Гомель : ГГУ, 2008. – С. 154–158.

15. Иванов, Е. Е. Русско-белорусский словарь пословиц = Рука-беларускі слоўнік прыказак : в 2 ч. / Е. Е. Иванов. – Могилев : Брама, 2001. – Ч. 1. – 144 с. ; Ч. 2. – 164 с.

16. Иванов, Е. Е. Семантические типы русских и белорусских пословиц / Е. Е. Иванов, М. В. Тарасова // Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica. – 2008. – Вып. 2. – С. 188–212.

17. Иванов, Е. Е. Типы межъязыковых сходств и различий паремиологических единиц (на материале белорусского и немецкого языков) / Е. Е. Иванов, Н. К. Романова // Acta Albathonica, Rossica, Polonica VII : зб. навук. арт. / пад рэд. Г. М. Мезенка. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Магэрава, 2006. – С. 161–164.

18. Иваноў, Я. Я. 100 выбраных польскіх прыказак і іх адпаведнікі ў беларускай мове / Я. Я. Иваноў // Край = Kraj : дыялог на сумежжы культур / рэд. А. Р. Агееў, Я. Я. Иваноў. – Магілёў : МАД, 2000. – С. 116–138.

19. Иваноў, Я. Я. Англійскія эквіваленты беларускіх прыказак (лексікаграфічны аспект) / Я. Я. Иваноў, В. А. Максімава // Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – 2015 : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ имени А. А. Кулешова, 2016. – С. 191–196.

20. Иваноў, Я. Я. Другая цэнтурыя выбраных польскіх прыказак і іх беларускія адпаведнікі (працяг) / Я. Я. Иваноў // Край = Kraj. – 2001. – № 1–2 (2–3). – С. 186–212.

21. Иваноў, Я. Я. Інтэрнацыянальныя парэміялагічныя адзінкі ў беларускай мове (лексікаграфічны аспект) / Я. Я. Иваноў, Ю. А. Петрушэўская // На перакрестке культур : единство языка, литературы и образования – I : сб. науч. ст. / под ред. А. К. Шевцовой. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2019. – С. 91–95.

22. Иваноў, Я. Я. Парэміялагічныя сістэмы беларускай і рускай моў: падабенствы і разыходжанні / Я. Я. Иваноў // Філолагічны студіі. – 2011. – Вып. 6. – Ч. 2. – С. 53–63.

23. Иваноў, Я. Я. Польска-беларускія парэміялагічныя паралелі / Я. Я. Иваноў // Dziedzictwo przeszłości związków językowych, literackich i kulturowych polsko-bałto-wschodniosłowiańskich. – 2000. – Т. III. – С. 33–54.

24. Иваноў, Я. Я. Прыніцы супастаўляльнага апісання афарыстычнай парэміялогіі беларускай і рускай моў / Я. Я. Иваноў // Studia slawistyczne. – 2003. – Т. 4. – С. 49–55.

25. Іваноў, Я. Я. Прынцыпы ўкладання польска-беларускага парэміялагічнага слоўніка / Я. Я. Іваноў // *Acta Albaruthenica, Rossica, Polonica VII* : зб. навук. арт. / пад рэд. Г. М. Мезенка. – Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2006. – С. 135–138.

26. Іваноў, Я. Я. Універсальнае і нацыянальнае ў фразеалагічнай і парэміялагічнай падасістэмах беларускай мовы ў еўрапейскім моўным кантэксце (актуальнасць, метадалогія, перспектывы даследавання) / Я. Я. Іваноў // *Славянская фразеология в синхронии и диахронии*. – 2016. – Вып. 3. – С. 46–49.

27. Іваноў, Я. Я. Фразеалогія, парэміялогія, афарыстыка беларускай мовы і іх сувязі з іншымі мовамі як напрамак даследаванняў навуковай школы па беларускаму і агульнаму мовазнаўству ў МДУ імя А. А. Куляшова (1995–2015) / Я. Я. Іваноў // *Итоги научных исследований ученых МГУ им. А. А. Кулешова 2015 г. : науч.-метод. конф., 25 января – 4 февраля 2016 г. / под ред. Е. К. Сычовой*. – Могилев, 2016. – С. 91–93.

28. Кожемяко, В. С. Русские пословицы и поговорки и их немецкие аналоги / В. С. Кожемяко, Л. И. Подгорная. – СПб. : КАРО, 2000. – 78, 114 с.

29. Максимова, В. О. Основные типы соответствий пословиц в английском и белорусском языках / В. О. Максимова // *Восточнославянские языки и литературы в европейском контексте – V* : сб. науч. ст. / под ред. Е. Е. Иванова. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2018. – С. 138–142.

30. Максимова, В. О. Перевод белорусских пословиц на английский язык / В. О. Максимова // *Філолагічныя студыі*. – 2017. – Вып. 16. – С. 177–185.

31. Пермяков, Г. Л. 300 общепотребительных русских пословиц и поговорок (для говорящих на немецком языке) / Г. Л. Пермяков. – М. : Русский язык ; Лейпциг : Enzyklopadie 1985. – 160 с.

32. Петрушэўская, Ю. А. Супастаўляльнае і тыпалагічнае вывучэнне парэміялагічных адзінак беларускай мовы (кароткі аналітычна-бібліяграфічны агляд) / Ю. А. Петрушэўская // *Итоги научных исследований ученых МГУ им. А. А. Кулешова 2015 г. : материалы науч.-метод. конф., г. Могилев, 25 января – 4 февраля 2016 г. / под ред. Е. К. Сычовой*. – Могилев, 2016. – С. 103–105.

33. Польска-беларускі парэміялагічны слоўнік = *Polsko-białoruski słownik paremiologiczny* / С. Ф. Іванова, Я. Я. Іваноў. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2007. – 192 с.

34. Русско-белорусский паремиологический словарь / Е. Е. Иванов, В. М. Мокиенко. – Могилев : МГУ им. А. А. Кулешова, 2007. – 242 с.

35. Санько, З. Ф. Малы руска-беларускі слоўнік прыказак, прымавак і фразем / З. Ф. Санько. – Мінск : Навука і тэхніка, 1991. – 218 с.

36. Prędoła, S. Mały niemiecko-polski słownik przysłów / S. Prędoła. – Warszawa : PWN, 1997. – 259 s.

37. Principles of the Contrastive Description of Aphoristic Paremiology (in Belarussian and Russian Languages) / Eugene Ivanov, Vladimir Feldman // *Даследаванні па германскай і славянскай філалогіі = Acta Germano-Slavica* : зб. навук. арт. / пад рэд. Я. Я. Іванова. – Магілёў : МДУ імя А. А. Куляшова, 2007. – Вып. 1 : Фразеалогія. – С. 85–97.

38. Proverbia et dicta : шасцімоўны слоўнік прыказак, прымавак і крылатых слоў) / пад рэд. Н. А. Ганчаровай. – Мінск : Універсітэцкае, 1993. – 255 с.

39. Świerczyńska, D. Słownik przysłów w ośmiu językach / D. Świerczyńska, A. Świerczyński. – Warszawa : PWN, 1998. – 437 s.

40. Walter, H. Русско-немецко-польский словарь активных пословиц (с иноязычными параллелями и историко-культурологическими комментариями) / H. Walter, W. M. Mokienko, E. Komorowska, K. Kusal. – Greifswald ; Szczecin : Volumina, 2014. – 433 S.

41. Wójcik, A. Słownik przysłów niemiecko-polski, polsko-niemiecki / A. Wójcik, H. Ziebart. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 2001. – 547 s.

42. Zwilling, M. J. Sprichwörter. Sprichwörtliche Redensarten. Russisch-Deutsches Wörterbuch. Über 700 Einheiten / M. J. Zwilling. – 2. unv. Aufl. – Moskau : Verlag „Russkij jazyk“, 2001. – 216 s.